

VIERASKYNÄ

Talouden retoriikka häivyttää inhimillisen vastuun politiikasta

Julkaistu: 16.8.2009 lehdessä osastolla Pääkirjoitus

Timo Miettinen

Yksi taloustaantumien keskeisiä piirteitä on, että talousuutiset alkavat muistuttaa yhä enemmän potilaskertomuksia.

Keskustelussa esille nousevat yhä useammin kriisit ja komplikaatiot, ja julkinen valta ottaa itselleen lääkärin roolin. Sen tehtävänä on tasapainoilla elvyttämisen ja tervehdyttämisen - hätäratkaisujen ja kivuliiden leikkausten - välillä.

Vaikka potilas itse - holtittomasti käyttäytyvä talousjärjestelmä - tuskin herättää kenessäkään sääliä, yksi asia on selvä: lääketieteestä omaksutut käsitteet ja selitysmallit ohjaavat tapaamme ymmärtää talouden kehitystä ja rakennetta.

Medikalisaatiolla tarkoitetaan modernille ajalle tyypillistä ilmiötä, jossa yhä useampaa inhimillisen elämän aluetta aletaan tarkastella lääketieteen käsitteillä. Moni ilmiö diagnosoidaan sairaudeksi: ylensyönti liikalihavuudeksi, liiallinen alkoholinkäyttö alkoholismiksi ja mielipaha masennukseksi.

Vaikka tämä kehityskulku on epäilemättä lisännyt tietoa ilmiöiden syistä, sillä on ollut myös kiistattomia vaikutuksia tapaan, jolla näemme itsemme.

Määrittelemällä yhä useammat ihmiselämään kuuluvat ilmiöt passiivisesti syntyviksi sairauksiksi medikalisaatio kyseenalaistaa inhimillisen vastuun ja vapauden ideat, jotka ovat olleet erottamaton osa länsimaista ihmiskäsitystä: rationaalista ja itseään määräävää subjektia.

Eikö jotain tällaista ole tapahtumassa nyt myös talouden osalta? Olemmeko ajautumassa talouden medikalisaatioon, joka vähitellen häivyttää inhimillisen vastuun?

Lääketieteellisten käsitteiden ulottaminen taloudesta käytävään keskusteluun ei toki ole uusi ilmiö. Tämän kehityksen alku voidaan paikantaa 1600- ja 1700-lukujen klassisen talousteorian edelläkävijöihin, John Lockeen ja Pierre Boisguilbertiin, joista varsinkin ensin mainittu oli syvällisesti perehtynyt modernin lääketieteen kehitykseen.

Yrittäessään ymmärtää yhä monimutkaisempia talouden rakenteita nämä teoreetikot nojautuivat lääketieteellisiin kielikuviin ja vertauksiin, ennen kaikkea anatomiasta lainattuihin käsitteisiin. Esimerkiksi klassisen rahankierron malli syntyi analogiana verenkierrolle, jonka esteetön toiminta mahdollistaa elävän organismin - ihmisen tai talouden - hyvinvoinnin.

Lääketieteestä lainatut käsitteet eivät ainoastaan kuvanneet talouden kehitystä vaan ohjasivat myös siihen kohdistettuja toimia.

Varhaisklassiset talousteoreetikot noudattivat Hippokrateen lääketieteen periaatetta, jonka mukaan "luonto parantaa itsensä": taloudella on luonnollinen taipumus terveyteen, ja siksi julkisen vallan on häiritävä mahdollisimman vähän sen toimintaa. Tämän periaatteen omaksui myös liberaalin talousteorian isä Adam Smith ajatuksellaan näkymättömästä kädestä, joka luonnollisesti ohjaa markkinoiden tasapainoa.

Vastaavat metaforat ovat keskeinen osa niin sanotun uusliberalistisen talousteorian terminologiaa. On kuitenkin syytä kysyä, vastaavatko nämä käsitteet enää nykyistä talousjärjestelmää.

Yhdysvalloista vuonna 2007 alkunsa saanut finanssikriisi ja sitä seurannut globaali talouskriisi näyttävät hallitsemattomilta kulkutaudeilta, jotka nyt ovat käynnistäneet valtavat elvytystoimet.

Nykyisen kriisin taustalla eivät kuitenkaan olleet hallitsemattomat komplikaatiot vaan kestäättömät inhimilliset ratkaisut: huono korkopolitiikka, yksityisen sektorin ylivelkaantuminen, hillittömät palkitsemisjärjestelmät ja riittämätön rahoitusinstrumenttien valvonta.

Vaikka suomalainen finanssijärjestelmä ei ajautunutkaan samanlaiseen kurimukseen rahoitussektorin valvonnan ja maltillisen korkopolitiikan ansiosta, on kotimaisessa keskustelussamme yksi alue, johon orgaanisen ja välttämättömän kehityksen kategoriat ovat pesiytyneet: kysymys tuloeroista.

Vuonna 2008 julkistetun tutkimuksen mukaan tuloerot kasvoivat viimeisen kymmenen vuoden aikana kaikista OECD-maista eniten Suomessa. Vaikka useat kriitikot esittivät huolen, että tämä kehitys murentaa hyvinvointivaltion idean, lähes kaikki talouselämän vaikuttajat sivuuttivat kritiikin juuri kehityksen luonnollisuuteen vedoten: kokonaistuotteen kasvaessa myös tuloerot väistämättä kasvavat.

Vaikka "yhteisen kakun" kasvun nähtiin hyödyttävän myös kaikkein köyhimpiä, viime aikoina julkistetut inhimillisen kehityksen mittarit (GPI) osoittavat päinvastaista: tuloerojen kasvu rankaisi juuri kaikkein köyhimpiä, tulonsiirtojen varassa eläviä ihmisiä.

Tuloerojen jyrkkä kasvu ei kuitenkaan ollut poliittisista päätöksistä - ja inhimillisestä vastuuntunnosta - riippumatonta. Se perustui ennen kaikkea vuonna 1993 toteutettuun verouudistukseen, jonka seurauksena pääomatulojen verotusta kevennettiin investointihalukkuuden lisäämiseksi ja pääomien ulkomaille lipumisen pelossa.

Vaikka monet asiantuntijat ovat korostaneet, että tämä 1990-luvun ajattelumalli on aikansa elänyt, muun muassa pääomatulojen progressiivista verotusta vastustetaan yhä siihen vedoten.

Matalana äänestysaktiivisuutena ilmenevä demokratian kriisi ei johdu yksinomaan puolueiden kyvyttömyydestä tarjota vaihtoehtoja. Se johtuu yhä suuremman kuilun

repeämisestä politiikan ja talouden välille: julkisen vallan toiminta muuttuu pelkiksi reaktioiksi talouden vallitseviin olosuhteisiin.

Siksi eräs demokratian keskeisimmistä haasteista on vastustaa talouspoliittiseen retoriikkaan iskostunutta välttämättömyyden kieltä.

timo.pa.miettinen@helsinki.fi

Kirjoittaja on filosofian tutkija Helsingin yliopistossa.